

УДК 616.33-002+616-037/616-08-039.71

DOI: 10.22141/2308-2097.53.1.2019.163450

Степанов Ю.М., Скирда І.Ю., Петішко О.П.
ДУ «Інститут гастроентерології НАМН України», м. Дніпро, Україна

Хвороби органів травлення — актуальна проблема клінічної медицини

For cite: Gastroenterologia. 2019;53(1):1-6. doi: 10.22141/2308-2097.53.1.2019.163450

Резюме. Актуальність. У всьому світі щорічно збільшується кількість людей, які страждають від захворювань шлунково-кишкового тракту і гепатобіліарної системи, а отже, потребують спеціалізованої гастроентерологічної допомоги. **Мета:** визначення особливостей динаміки та співвідношення показників поширеності та захворюваності на хвороби органів травлення (ХОТ) в Україні. **Матеріали та методи.** В роботі застосовувалися структурно-логічний аналіз і клініко-статистичний метод. Вивчення показників проводилося на підставі аналізу матеріалів офіційної статистики Центру медичної статистики МОЗ України протягом 2014–2017 років. **Результати.** Частка ХОТ у загальній структурі поширеності за класами хвороб серед усього населення становить 9,8 % і посідає 3 місце (усього 43 нозології), у структурі захворюваності — 4,1 % та займає 7 місце. Індекс накопичення хвороб за класом ХОТ серед дорослого населення України за 4 роки зріс на 3,4 %. Від гастроентерологічних захворювань страждають всі вікові групи населення: більшість пацієнтів знаходиться в працездатній групі, вдвічі менша частота поширення ХОТ серед дітей, поширеність серед міського населення у 2 рази вища, ніж серед сільського. Найбільший показник захворюваності у 2017 р. (понад 4 тис. на 100 тис. населення) відмічено в Закарпатській, Івано-Франківській та Рівненській областях; найменший (нижче 2 тис. на 100 тис. населення) спостерігається в Луганській, Запорізькій і Херсонській областях. Найвища поширеність (понад 22 тис. на 100 тис. населення) зареєстрована в Дніпропетровській, Київській і Чернігівській областях; найнижча (менше 12 тис. на 100 тис. населення) — у Запорізькій, Львівській і Волинській областях. **Висновки.** Наведені результати підкреслюють медико-соціальну актуальність хвороб органів травлення, що обумовлює необхідність розробки і впровадження в практичну охорону здоров'я нових методів діагностики та лікування, а також проведення комплексної організаційної стратегії охорони здоров'я в розділі гастроентерології як на державному, так і регіональному рівнях.

Ключові слова: хвороби органів травлення; поширеність; захворюваність

Вступ

У всьому світі щорічно збільшується кількість людей, які страждають від захворювань шлунково-кишкового тракту і гепатобіліарної системи [1], а отже, потребують спеціалізованої гастроентерологічної допомоги.

За прогнозами експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я, у XXI ст. хвороби органів травлення (ХОТ) посідадуть одне з провідних місць у структурі захворюваності населення нарівні із серцево-судинною патологією [2]. Факторами ризику виникнення цих захворювань є низька якість харчування, його незбалансованість, незадовільна організація харчування вдома і на роботі, психоемоційне перенапруження,

самолікування, пізні звернення за кваліфікованою медичною допомогою.

Симптоми шлунково-кишкового тракту дуже поширені і мають значні економічні та соціальні наслідки. Підраховано, що в Сполучених Штатах 11 % населення страждають від ХОТ, причому рівень поширеності досягає 35 % у осіб віком 65 років і старше [3]. При цьому спостерігається нівелювання статевих відмінностей в частоті жовчнокам'яної хвороби, виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; відбувається розширення вікових меж формування патології органів травлення; простежується чітка тенденція до збільшення захворюваності на патологію верхніх відділів шлунково-кишкового тракту [1].

© «Гастроентерологія» / «Гастроэнтерология» / «Gastroenterology» («Gastroenterologia»), 2019

© Видавець Заславський О.Ю. / Издатель Заславский А.Ю. / Publisher Zaslavsky O.Yu., 2019

Для кореспонденції: Степанов Юрій Миронович, доктор медичних наук, професор, ДУ «Інститут гастроентерології НАМН України», пр. Слобожанський, 96, м. Дніпро, 49074, Україна; e-mail: gastrodnepr@i.ua

For correspondence: Yu. Stepanov, MD, PhD, Professor, State Institution "Institute of Gastroenterology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Slobozhanskii avenue, 96, Dnipro, 49074, Ukraine; e-mail: gastrodnepr@i.ua

ХОТ є четвертою за частотою причиною смертності населення Республіки Білорусь, близько половини цих смертей припадає на осіб працездатного віку, а причинами інвалідизації частіше виступають хронічні дифузні захворювання печінки і хронічні запальні захворювання кишечника [4]. Пізня діагностика хронічних запальних захворювань шлунка і кишечника призводить до їх прогресування з розвитком передракових захворювань і злоякісних пухлин, коморбідних захворювань, які значимо змінюють свою клініко-діагностичну картину на тлі порушення функціонального стану печінки і портальної гіпертензії, що робить свій внесок в показники смертності або вимагає застосування високотехнологічних втручань.

У Казахстані у структурі загальної захворюваності ХОТ становлять 7,4 %, також спостерігається високий рівень смертності від цієї патології, який переважає відповідні показники як по країнах ЄС-15, так і СНД; зокрема, смертність від захворювань печінки, пов'язаних із зловживанням алкоголю, у 7 разів вища, ніж в ЄС-15 [5].

Смертність від ХОТ в Україні посідає четверте місце у структурі смертності населення (після хвороб системи кровообігу, новоутворень і нещасних випадків) [6]. Серед окремих нозологічних форм у класі ХОТ в структурі смертності найвищу питому вагу (71,2 %) мають фіброз і цироз печінки (52,1 %), алкогольна хвороба печінки (9,6 %) і судинні ураження кишок (9,6 %) [7]. Встановлена негативна динаміка коефіцієнта смертності від ХОТ серед працездатного населення як у містах, так і у сільській місцевості. Смертність чоловіків працездатного віку від ХОТ удвічі вища за смертність жінок як у містах, так і у сільській місцевості [8].

Коморбідність, рецидивний характер перебігу хвороби, формування пов'язаних з хворобами травної системи психосоматичних розладів, ятрогенний фактор (поліпрагмація при лікуванні хворих, широке використання нестероїдних протизапальних препаратів, кортикостероїдів та інших медикаментозних засобів, що сприяють ураженню органів травлення) негативно позначаються на якості життя пацієнтів, збільшують число пацієнтів з хронічними формами ХОТ [1].

За даними І.Л. Петрунько зі співавт., серед вперше визнаних інвалідами внаслідок ХОТ переважають особи працездатного віку (71,3 %). Найбільш частою нозо-

логічною причиною первинної інвалідності серед ХОТ є цироз печінки (75,2 %), на другому місці — захворювання кишечника (12,3 %), на третьому — хронічний панкреатит (8,4 %) [9].

На сьогодні в Україні через недосконалість статистичної звітності ускладнюється створення об'єктивної картини захворюваності та поширеності хвороб органів травлення. Разом із тим потреба в такій інформації має державну значущість, якщо взяти до уваги, що ХОТ схильні до хронічного перебігу з частими рецидивами та ускладненнями, які призводять до оперативних втручань, часто тягнуть за собою великі прямі і непрямі витрати, пов'язані з недовиробленою продукцією, необхідністю дорогого лікування та реабілітації пацієнтів, несуть величезних економічних збитків, тому профілактика і протирецидивне лікування цієї патології є не тільки медичною, але й соціальною проблемою.

Метою дослідження стало визначення особливостей динаміки та співвідношення показників поширеності та захворюваності на ХОТ в Україні протягом 2014–2017 рр.

Матеріали та методи

В роботі застосовувалися структурно-логічний аналіз і клініко-статистичний метод. Вивчення показників проводилося на підставі аналізу матеріалів офіційної статистики Центру медичної статистики МОЗ України протягом 2014–2017 років. Для виявлення динаміки показників використовувався темп приросту/зниження. Також розраховували індекс накопичення хвороб за класом ХОТ, який дорівнював відношенню поширеності хвороб до захворюваності.

Результати та обговорення

За офіційними даними, стан здоров'я населення України у 2017 році характеризувався значно питомою вагою ХОТ у структурі захворюваності та поширеності хвороб серед всіх вікових груп населення України (табл. 1).

Частка ХОТ у загальній структурі поширеності за класами хвороб серед усього населення при зверненнях в лікувально-профілактичні заклади становила 9,8 % та посіла 3 місце після хвороб системи кровообігу й органів дихання. У структурі захворюваності за класами хвороб та окремими захворюваннями (у загальному

Таблиця 1 — Рівень захворюваності та поширеності ХОТ і їх частка в структурі хвороб населення окремих вікових груп

Показник	Все населення	Частка, %	0–17 років	Частка, %	18 років і старше	Частка, %
2014 рік						
Поширеність ХОТ	16 890,0	9,9	120,13	6,8	17 939,1	10,6
Захворюваність на ХОТ	2645,4	4,2	46,99	3,7	2203,7	4,5
Індекс накопичення хвороб	6,38		2,56		8,14	
2017 рік						
Поширеність ХОТ	16 733,0	9,8	111,74	6,4	17 949,5	10,5
Захворюваність на ХОТ	2563,1	4,1	45,38	3,5	2130,9	4,4
Індекс накопичення хвороб	6,53		2,46		8,42	

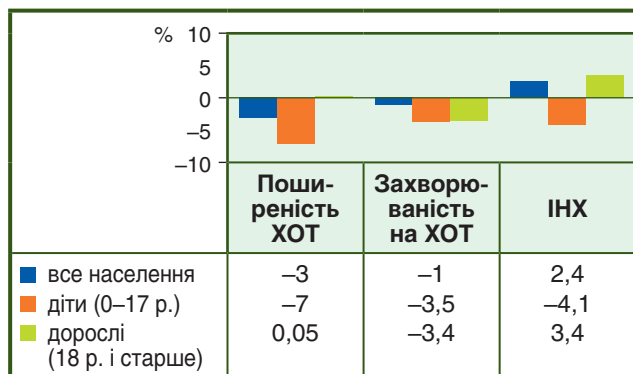

Рисунок 1 — Темп приросту/зниження захворюваності, поширеності ХОТ та індексу накопичення хвороби в різних вікових групах (2014–2017 рр.)

числі яких зареєстровані 43 нозології) становила 4,1 % та зайняла 7 місце після хвороб органів дихання, системи кровообігу, травм, отруень, деяких інших наслідків, хвороб сечостатевої системи, хвороб ока та придаткового апарату й хвороб кістко-м'язової системи.

Показник поширеності ХОТ на 100 тис. всього населення дорівнював 16 733,0, за останні 4 роки він знизився на 1 %. Показник уперше встановлених діагнозів становив 2563,1 на відповідну кількість населення і зменшився на 3 %.

Аналіз захворюваності та поширеності ХОТ серед різних вікових груп населення України у динаміці за 2014–2017 рр. виявив зниження показників захворюваності та поширеності ХОТ серед дітей до 17 років на 3,5 та 7 % відповідно (рис. 1). На тлі зниження за 4 роки

рівня захворюваності на 3,4 % поширеність ХОТ серед дорослого населення України залишилася на тому ж рівні і становила 17 949,5 на 100 тис. відповідного населення.

При оцінці індексу накопичення хвороб за класом ХОТ серед усього населення України встановлено, що цей показник за 4 роки зріс на 2,4 %, при цьому найбільше підвищення індексу накопичення хвороб спостерігали серед дорослого населення — на 3,4 %, причиною чого може бути зменшення звернень за медичною допомогою внаслідок економічних, медико-демографічних і психологічних причин (брак коштів і часу, нехтування власним здоров'ям). Водночас серед дітей у динаміці за досліджуваний період відмічається зниження індексу накопичення хвороб на 4,1 %, що можна пояснити покращенням діагностики гастроентерологічних захворювань.

Суттєвим аргументом, що визначає медико-соціальну значимість хвороб органів травлення, є те, що від цієї патології страждають всі вікові групи населення — особи працездатного віку, літні й старі, діти та підлітки. Так, серед дорослого населення у структурі поширеності гастроентерологічних захворювань посідають третє місце, серед дітей та підлітків — друге. ХОТ поширені майже з однаковою частотою серед дорослих та підлітків, вдвічі менша частота поширення їх серед дітей. Більшість пацієнтів з гастроентерологічною патологією у 2017 р., як і в попередні роки, знаходилася в працездатній групі населення, поширеність серед міського населення у 2 рази вища, ніж серед сільського (рис. 2).

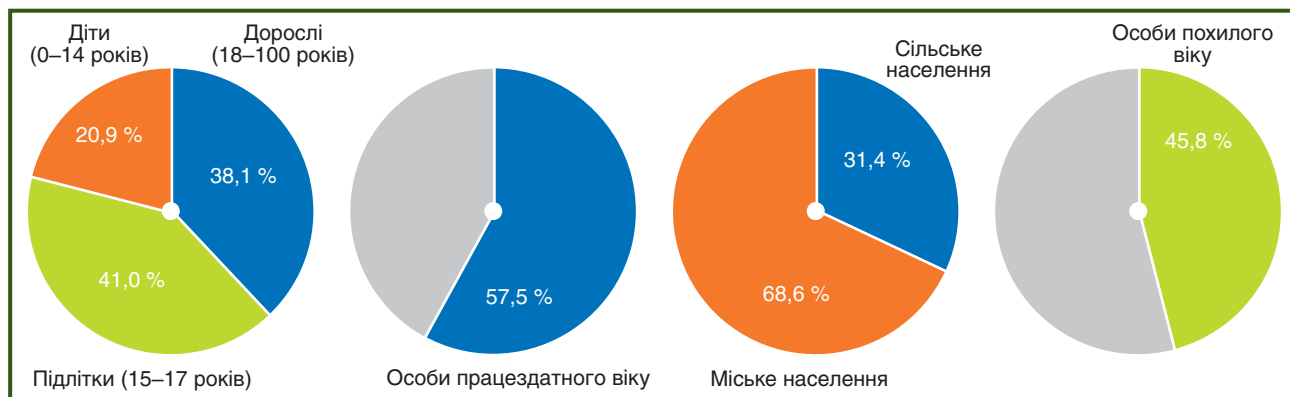

Рисунок 2 — Розподіл поширеності ХОТ серед різних категорій населення

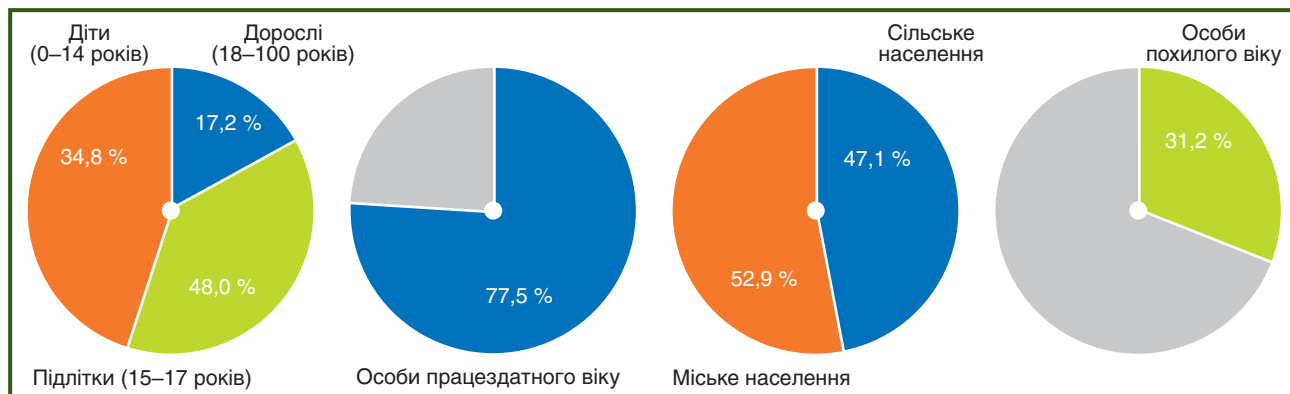

Рисунок 3 — Розподіл захворюваності на ХОТ серед різних категорій населення

У структурі захворюваності за класами хвороб гастроентерологічні захворювання посідають восьме місце серед дорослого населення, серед підлітків — четверте, серед дітей — п'яте місце. Переважна більшість вперше встановлених діагнозів у осіб працездатного віку (77,5 %), особи похилого віку становлять 31 %. У міського та сільського населення захворюваність знаходиться майже на одному рівні, тобто вперше гастроентерологічна патологія реєструється однаково часто у мешканців і міст, і селищ (рис. 3).

За окремими областями аналіз засвідчив, що найвища поширеність (понад 22 тис. випадків на 100 тис. населення) у 2017 р. зареєстрована в Дніпропетровській, Київській і Чернігівській областях; найнижча (менше 12 тис. на 100 тис. населення) — у Запорізькій, Львівській і Волинській областях (табл. 2, рис. 4).

Найбільший показник захворюваності (понад 4 тис. на 100 тис. населення) відмічено в Закарпатській, Іва-

Рисунок 4 — Поширеність та захворюваність на ХОТ за регіонами України у 2017 р.

Таблиця 2 — Зареєстровано хвороб серед усього населення України

Найменування	Зареєстровано захворювань усього		У т.ч. з діагнозом, встановленим вперше в житті	
	абсолютні дані	на 100 000 населення	абсолютні дані	на 100 000 населення
Україна	7 097 303,0	16 733,0	1 087 155,0	2563,1
Вінницька	303 987,0	19 199,9	39 894,0	2519,7
Волинська	126 146,0	12 150,1	22 447,0	2162,1
Дніпропетровська	741 450,0	22 975,7	109 157,0	3382,5
Донецька	326 516,0	16 778,8	40 340,0	2073,0
Житомирська	177 425,0	14 294,0	37 241,0	3000,3
Закарпатська	195 396,0	15 557,7	52 002,0	4140,5
Запорізька	124 541,0	7162,9	24 202,0	1392,0
Івано-Франківська	245 470,0	17 824,0	64 972,0	4717,7
Київська	381 755,0	22 083,5	40 574,0	2347,1
Кіровоградська	163 421,0	17 034,7	26 765,0	2789,9
Луганська	60 956,0	8655,0	8472,0	1202,9
Львівська	309 848,0	12 316,8	71 224,0	2831,2
Миколаївська	222 606,0	19 367,0	41 497,0	3610,3
Одеська	452 048,0	19 029,9	59 523,0	2505,8
Полтавська	308 593,0	21 747,4	32 218,0	2270,5
Рівненська	222 668,0	19 167,4	48 436,0	4169,4
Сумська	188 774,0	17 124,9	24 629,0	2234,3
Тернопільська	190 446,0	18 035,7	29 499,0	2793,6
Харківська	533 060,0	19 849,2	88 887,0	3309,8
Херсонська	198 680,0	18 846,2	20 874,0	1980,0
Хмельницька	240 967,0	18 794,7	38 810,0	3027,1
Черкаська	214 639,0	17 484,8	29 759,0	2424,2
Чернівецька	165 944,0	18 335,2	29 172,0	3223,2
Чернігівська	227 908,0	22 237,7	20 512,0	2001,4
м. Київ	774 059,0	26 835,6	86 049,0	2983,2

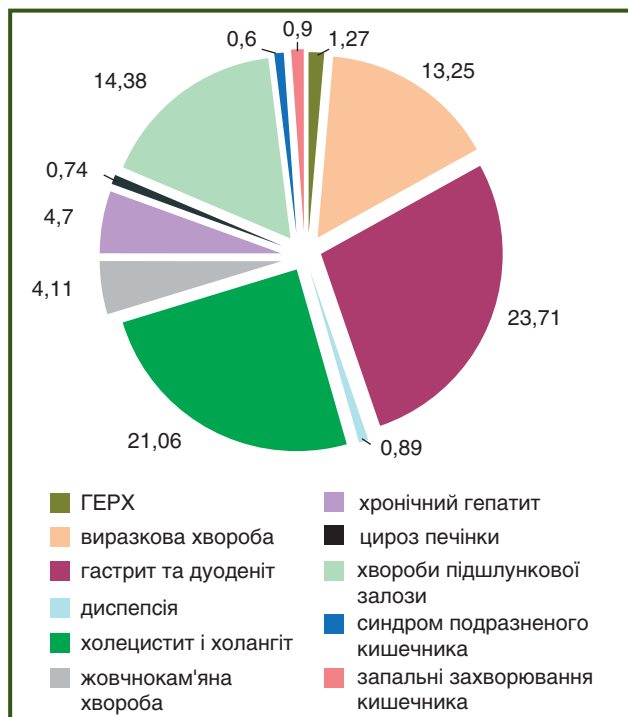

Рисунок 5 — Питома вага окремих нозологічних форм у структурі поширеності ХОТ в Україні у 2017 році, %

но-Франківській і Рівненській областях; найменший (нижче 2 тис. на 100 тис. населення) спостерігається в Луганській, Запорізькій і Херсонській областях.

Посилення стресогенності на масовому популяційному рівні є неминучим супутником перетворень соціально-економічного та суспільно-політичного характеру, які відбуваються в країні упродовж останніх років, закономірно обумовлює зміну рівня та складу класу патології органів травлення.

У результаті на сьогодні в Україні основними нозологіями, що формують поширеність та захворюваність ХОТ, є гастрит і дуоденіт (23,7 %), хронічний холецистит і холангіт (21,1 %), виразкова хвороба (13,3 %), хвороби підшлункової залози (14,4 %) (рис. 5).

Висновки

Наведені результати підкреслюють медико-соціальну актуальність захворювань органів травлення, що обумовлює необхідність розробки і впровадження в практичну охорону здоров'я нових методів діагностики

та лікування, спрямованих на підвищення якості життя даної групи пацієнтів, а також проведення комплексної організаційної стратегії охорони здоров'я в розділі гастроентерології як на державному, так і регіональному рівнях.

Конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів при підготовці даної статті.

References

1. Beliaeva IuN. Diseases of the digestive system as a medical and social problem. *Bulletin of Medical Internet Conferences*. 2013;3(3):566-568. (in Russian).
2. United Nations. *Prevention and control of non-communicable diseases: Report of the Secretary General*. Available from: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/66/83&Lang=E. Accessed: May 19, 2011.
3. Peery AF, Dellon ES, Lund J, et al. Burden of gastrointestinal disease in the United States: 2012 update. *Gastroenterology*. 2012 Nov;143(5):1179-1187.e3. doi: 10.1053/j.gastro.2012.08.002.
4. Antipov VV, Antipova SI. Socially controlled preventable causes of morbidity and mortality: estimation of the problem in Belarus. *Meditinskije novosti*. 2015;(249):33-38. (in Russian).
5. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD). *OECD Reviews of Health Systems: Kazakhstan 2018*. Paris, France: OECD Publishing; 2018. 220 p.
6. Chepelevska LA, Slabkiy VG. The role of digestive diseases in falling employment potential of Ukraine. *Ekonomika i pravo ohoroni zdorov'a*. 2017;(5):10-17. (in Ukrainian).
7. Chepelevska LA, Krapivina AA. Features of the Ukrainian population mortality from certain diseases of digestive system. *Ukraina. Zdorov'a nacii*. 2013;(1):54-58. (in Ukrainian).
8. Dzyuba AN, Chepelevska LA, Karamzina LA. Current trends in the mortality of the working-age population from diseases of the digestive system. *Visnik social'noi gigieni ta organizacii ohoroni zdorov'a Ukraini*. 2016;(67):24-29. (in Ukrainian).
9. Petrunko IL, Soklakova VI, Cherkasova AA, Sergeeva NV. Diseases of the digestive system: primary disability in the Irkutsk region. *Acta Biomedica Scientifica*. 2017; 2(113):44-47. (in Russian).

Отримано 02.02.2019 ■

Степанов Ю.М., Скирда И.Ю., Петишко О.П.
ГУ «Інститут гастроентерології НАМН України», г. Дніпр, Україна

Болезни органов пищеварения — актуальная проблема клинической медицины

Резюме. Актуальность. Во всем мире ежегодно увеличивается количество людей, которые страдают заболеваниями желудочно-кишечного тракта и гепатобилиарной системы, а следовательно, нуждаются в специализированной гастроэнтерологической помощи. **Цель:** определение особенностей динамики и соотношения показателей распространенности

и заболеваемости болезнями органов пищеварения (БОП) в Украине. **Материалы и методы.** В работе применялись структурно-логический анализ и клинико-статистический метод. Изучение показателей проводилось на основании анализа материалов официальной статистики Центра медицинской статистики МЗ Украины в течение 2014–2017 годов. **Результаты.**

Доля БОП в общей структуре распространенности по классам болезней среди всего населения составляет 9,8 % и занимает 3 место (всего 43 нозологии), в структуре заболеваемости — 4,1 % и занимает 7 место. Индекс накопления болезней по классу БОП среди взрослого населения Украины за 4 года вырос на 3,4 %. Гастроэнтерологическими заболеваниями болеют все возрастные группы населения: большинство пациентов находятся в работоспособной группе, вдвое меньше частота распространения БОП среди детей, распространенность среди городского населения в 2 раза выше, чем среди сельского. Наибольший показатель заболеваемости в 2017 г. (более 4 тыс. на 100 тыс. населения) отмечен в Закарпатской, Ивано-Франковской и Ровенской областях; наименьший (ниже 2 тыс. на 100 тыс. населения) наблюдается в Луганской, Запорожской

и Херсонской областях. Самая высокая распространенность (более 22 тыс. на 100 тыс. населения) зарегистрирована в Днепропетровской, Киевской и Черниговской областях; самая низкая (менее 12 тыс. на 100 тыс. населения) — в Запорожской, Львовской и Волынской областях. **Выводы.** Представленные результаты подчеркивают медико-социальную актуальность болезней органов пищеварения, что обуславливает необходимость разработки и внедрения в практическое здравоохранение новых методов диагностики и лечения, а также проведения комплексной организационной стратегии здравоохранения в разделе гастроэнтерологии как на государственном, так и региональном уровнях.

Ключевые слова: болезни органов пищеварения; распространенность; заболеваемость

Yu. M. Stepanov, I. Yu. Skirda, O. P. Petishko

State Institution "Institute of Gastroenterology of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine", Dnipro, Ukraine

Digestive system diseases: the actual problem of clinical medicine

Abstract. Background. Worldwide, the number of people suffering from gastrointestinal and hepatobiliary diseases is increasing annually, and, therefore, they need specialized gastroenterological assistance. The objective is to identify the features of the dynamics, the ratio of the prevalence and incidence of digestive system diseases (DSD) in Ukraine in 2014–2017. **Materials and methods.** Structural and logical analysis, clinical and statistical methods were used in the work. The study of indicators was carried out based on the analysis of materials of official statistics of the Center for Medical Statistics of the Ministry of Health of Ukraine during 2014–2017. **Results.** The share of DSD in the general structure of prevalence according to the disease class among the entire population is 9.8 % and ranks third (43 nosologies in total), in the morbidity structure — 4.1 % and ranks seventh. The index of DSD accumulation among the adult population of Ukraine has grown by 3.4 % for 4 years. All age groups suffer from gastrointestinal diseases: the majority of patients are of working age, the frequency

of DSD among children is twice as low, the prevalence among the urban population is 2 times higher than among the rural population. The highest incidence rate in 2017 (more than 4 thousand per 100 thousand population) was recorded in Transcarpathian, Ivano-Frankivsk and Rivne regions; the lowest (below 2 thousand per 100 thousand population) — in Luhansk, Zaporizhzhia and Kherson regions. The highest prevalence (more than 22 thousand per 100 thousand population) is registered in the Dnipropetrovsk, Kyiv and Chernihiv regions; the lowest (less than 12 thousand per 100 thousand population) — in Zaporizhzhia, Lviv and Volyn regions.

Conclusions. The presented results indicate the medical and social relevance of digestive system diseases that necessitates the development and implementation of new methods for the diagnosis and treatment in practical public healthcare, as well as a comprehensive organizational health strategy in the field of gastroenterology, both at the state and regional levels.

Keywords: digestive system diseases; prevalence; morbidity